

Kulesár Ildikó

Bérczy Károly hagyatéka Salgótarjánban

1971 márciusában emlékezünk meg Bérczy Károly születésének 150. évfordulójáról. Bérczy költő, jótollú novellista, műfordító, újságíró, Madách Imre jóbarátja, a Tizek Társaságának tagja, Széchenyi munkatársa, — Nógrád neves szülőtte.

A hagyaték a költő leszármazottjának, Balogh Károlynénak birtokában volt, s vétel útján került a Nógrád megyei Múzeumok Igazgatóságának birtokába. Jelenleg Salgótarjánban van letétbe helyezve, hol a további kutatások számára hozzáférhető. A hagyaték elsődleges feldolgozását Kerényi Ferenc végezte.

A most ismertetésre kerülő anyagban a következőkben felsorolt életrajzi dokumentumok illetve irodalmi kéziratok találhatók.

ÉLETRAJZI DOKUMENTUMOK

1. Ügyvédi oklevél 1842-ből, magyar nyelvű. Bérczy tanulmányait Balassagyarmaton, Vácon és Pesten végezte, majd 1842-ben tette le ügyvédi vizsgáját.

2. Helytartótanácsi irat 1872-ből, latin nyelvű. Az ügyvédi gyakorlat engedélyezéséről.

3. Tollvivői kinevezés, magyar nyelvű, a Helytartótanács Közlekedési Bizottságához 1847-ből.

Bérczy 1842-től a Helytartótanács alkalmazottja volt, majd 1847 januárjában Széchenyi mellé nevezték ki a Közlekedési Bizottságban.

4. Széchenyi István: „Javaslat a magyar közlekedési ügy rendezéséről” Pozsony rajta Széchenyi dedikációja Bérczynek:
„Bérczy Károlynak

tisztelettel

Gr. Széchenyi István”

5. Naplótöredék 1847—48.

Bérczy Széchenyi kíséretében, illetve megbízásából sokat utazott (Széchenyi birtokai — Bécs), részt vett az 1847-es pozsonyi országgyűlésen. A naplótöredék erről a pozsonyi utazásról ad ízelítőt. A napló első bejegyzése Győr felé menet a Nádor gőzösn született, majd Győrben folytatódik 1847. június 30-i dátummal.

„Június 30. Győr. Kovács Pált látogattam meg, s egyikét találtam benne ama kellemes előadású embereknek, kikkel öröm társalogni. Felszólított, dolgoznom a Hazánkban és én a teit ígéretet már teljesíteném is, épen imént küldvén el néki három költeményt, mit rögtön emlékezet után írtam le. Ezek közül egy a „Téli éjen” című, melyre jelenleg annál inkább emlékezem, minthogy keblem a szakadás és távollét által az e költemény írásakor keservre lőn felhangolva”

(Nincs tudomásunk arról, hogy a „Téli éjen” című vers megjelent nyomtatásban.)

Július 1-től 6-ig folyamatos a napló, július elsején Pápán tartózkodott.

„Július 1. Pápa. Olly állomás volt ma Tét. Kisfaludy Károly és Sándor hazája. Felkerestem a dicső emlékü költők szülőházát, igen egyszerű roskadozó lak, melyében jelenleg az elhunytak testvére egy hetvenet meghaladó öreg lakik, ki örök nevű testvérei dicsőségibül mit sem látszik érteni, talán soha egy költeményüket sem olvasá s magyar indolentiával él tönkremenő kis gazdaságában.

(Valószínűleg Kisfaludy Boldizsárról van szó.)

Tétet elhagyva Somló és Ság külön álló hegyei kékelletek fel előttem, az utóbbi Berzsenyi Dánielnek volt hazája, az első Kisfaludy Sándor regéjéről s szüretjeiről híres. Balra Pannonhalma maradt el, hol a Bencze rendieknek van hercegi palotának beillő zárdája s az egyeteménél dúsabb könyvtára. Most Pápan írom e sorokat, Steltner György jogtanár és academiái taggal megismerkedvén, ez megmutogatta Pápa nevezetességeit; A reformátusok Collégiumát, a zsidó Synagógát, mely az országban mind izlésre, mind kiállításra nézve alkalmasint az első izraelita imaház.”

Utazásának következő állomása Rum, ahol 2-től 5-ig tartózkodott, e napokat jegyezze fel naplójában.

„Július 3. Rum. A nap olvasás és írás között múlt el, mert szerencsémre egy elkezdett novellámat magammal hozván, azt itt folytatam”

(Valószínűleg a „Képek a múlt századból” című novelláról van szó. Megjelent az Életképek 1848/1. számában 356—366 lapon.)

„Július 4. Rum. A gróf tennap este megérkezvén változott úttervet hozott magával, mely szerint nem Füredre, hanem egyenesen Pestre vagyunk menendők. E választás nekem módfeletti örömet szerzett, mi a gróf figyelmét nem kerülte el, okát kérdezé, hamisan enyelget s gondolom — eltalálta”

Az „ok”: a szép Frivaldszky Anna, ki menyasszonya Bérczynek.

A naplótöredék 1847-es részét a július 5-i pápai, a 6-i budai tartózkodás zárja le, hová az Argó gőzösön érkezett a költő. Ezután hosszú szünet következik, elképzelhető, hogy ennek betegsége volt az oka, hisz feljegyzéseiben sokat panaszkodik rossz egészségi állapotáról. Így a legközelebbi adat már 1848-ból való, a pozsonyi országgyűlés színhelyéről. Pozsonyban február 9-től 12-ig tartózkodott. Érdemes kiemelni a naplóból azt a részletet, melyből világosan kitűnik, hogy Bérczy szerette az utazást, az új tájakat, az ismeretlen arcokat, mélyen becsülte Széchenyit, azonban költői, írói alkatának olykor terhes volt a hivatal kööttsége, a mindennapi elfoglaltság. Szeretett volna munkájában elmélyedni, alkotni, megvalósítani nagy terveit.

„1848 február 12. Pozsony. Ma egy novellát végeztem be — mit három nap előtt kezdtem; Ha szabad időm volna mennyi írnék! Fejtem tervekkel van tele — s szinte óhaitának mostani helyzetemből e járom alul szabadulni, — hogy képzett világumnak élhessek, de e hivatali szalma — próza, s a költészet olaj és víz össze nem fér. S miként használhatnék többet úgy vagy így? E két kérdés között lebegek.” E gondolat később is foglalkoztatja:

„Magásra törni?” legyen jelszavad

Embernek lenni dicső feladat.

Légy ember s honfi. Hón szeresd a hont.

Tégy munkájd érte csüggedetlenül.

Vedd a szívet az ész vezérül —

Ez a szellemi Hymalája pont.

(„Gr. Keglevich Bélának”)

1849. kiadatlan

6. Vanyarci napló 1849.

Bérczy 1849. tavaszán a fővárosban tartózkodott, s a Pestre bevonuló és Budavár ostromára készülő magyar csapatokat lelkes ódával üdvözölte „Április 24-én Pesten” című költeményével, mely megjelent a Pesti Hírlap aznapi számában. Azonban az öröm nem tartott sokáig, júniusban Miklós cár csapatai megjelentek a magyar határon, a veszített győri csata után Pest is veszélybe került. Kossuth kormánya július elején Ceglédre költözött. Mindenkinek, ki valaha részt vállalt a harcokban, vagy nyíltan hangsúlyozta bizokodását, mint Bérczy tette, tanácsos volt Pestet elhagynia. A költőnek is távoznia kellett a fővárosból, Vanyarcra menekült sógorához Novák János orvoshoz. Nehezen viselte Pest forrongó élete után a magányt, a csön-det, vágyódott Anna után, remény és kétségbeesés között hanyódott, hisz a szabadságharc kimenetele felől a legszélsőségesebb hírek keringenek. Naplóját július 12. augusztus 13-a között írta, aránylag rendszeresen, egy-két nap kihagyással, (hosszabbnak mondható szünet csak augusztus 6-tól 12-ig van). A feljegyzések tanúsága szerint egyszer fordult meg Balassagyarmaton egyszer Tótgyörkön, többi idejét mind

Vanyarcon töltötte. A vanyarci csöndességben versek is születtek. Itt írta július 28-án azt a költeményét, melyet kézírataiban „Halvány arcod” címmel jegyez.

„Halvány arcod, hön imádott szépem,
Álmaimból ismerős volt nékem,
Sejtő álmim téged rajzolásnak
Boldogságom égi angyalának.
Nyári est volt — rá híven emlékszem —
Hogy először szép szemedbe néztem
S kék tükrének szelíd sugarában
Életem üdvét felderülni láttam.
Édes hangod hárfa- szólalása
Lelkeinknek volt találkozása.
És azóta légyünk bármi távol,
Nem szakadnak el soha egymástól”.

(megjelent: Nyugat 1935/3. 220. l.)

A Vanyarci napló nagy része megjelent a Nyugat 1935/3. számában (214—223. l.) Balogh Károly: „Bérczy Károly ismeretlen naplója” címmel. (a fennmaradó csekély rész kiadatlan)

A hagyaték a következő életrajzi dokumentumokkal folytatódik:

7. 1856. október 8. „Lapok a lovászat és vadászat köréből” — tárgyában.

8. 1856. október 10. K. K. Polizei Direction Ofen — Pest Protzman „Lapok a lovászat és vadászat köréből” — tárgyában.

(Bérczy már 1854-ben lapalapítási engedélyt kért, egy színvonalas irodalmi lap létrehozására, de kérelmét 1849-es magatartására hivatkozva elutasították. Végül 1857 január 15-én indíthatott egy lapot, az első magyar nyelvű sportlapot: „Lapok a lovászat és vadászat köréből”.)

9. 1857. december 5. „Vadász és versenylap” — tárgyában

(Ez a magyar nyelvű sportlap 1858-tól „Vadász és versenylap” címmel élt tovább.)

10. 1859. december 16. A Tudományos Akadémia oklevele Toldy Ferenc aláírásával.

Bérczyt a Tudományos Akadémia levelező tagjává választják, székfoglaló beszédét 1860. november 6-án mondja el „Az irodalmi humorról”. Székfoglalójában már említi Puskin Anyeginjét. Beszéde a Szépirodalmi Figyelőben jelenik meg.

11. 1862. január 30. Pest. A Kisfaludy Társaság levele tagválasztásáról, Eötvös József elnök és Greguss Ágost aláírásával. Székfoglalója 1962. február 27-én hangzik el. (Az Anyegin első énekének fordítása)

IRODALMI KÉZIRATOK

1. „Bitorlott szerelem” dráma 4 felvonásban 1840. Kiadatlan, soha nem adták elő színpadon.

Bérczy, aki nem kimondottan drámaírói alkat. 19 éves, mikor ezt a művét írta. Tundtunkkal, ez az első és utolsó drámaírási kísérlete, mert a továbbiakban igazi műfajaihoz a novelláíráshoz, fordításokhoz, újságíráshoz, költeményhez fordul.

A cselekmény egy tipikusan romantikus háromszög motívumra épül. (Gróf — polgárlány —, polgári származású férjjelölt)

A történet bővelkedik fordulatokban, cselek, álházasságok, előkerült gyerekek azonban mégis ki kell emelnünk, hogy a sablonszerű megoldások és szerkesztésbeli aránytalanságok ellenére, az egész drámán végig uralkodik egy határozott koncepció.

Bérczy sosem oldja fel a gróf — polgár ellentétet, ahogy az érdekegyesítés politikája feloldaná, hanem kiélezi a két osztály közötti ellentmondást. A polgárlány és a grófi fiú nem lehetnek egymáséi, hiába szeretik egymást, egy végzetes fordulat halálba újí a lányt, s szerelmesét. Érdekes figura a drámában Mollner a polgár-apa, a becsületes jószándékú ember, aki azonban a pénz és üzlet rideg világában szinte elveszt olyan alapvető emberi érzéseket, mint szeretet, boldogság. Csupán drámai fordulatok s a végkifejletben bekövetkező tragédia támasztja fel becsületes szívében leánya iránti mélységes szeretét. Ő az a szereplő, aki legélesebben megfogalmazza a polgár — gróf ellentétet, s aki vadul ellenzi gyermeke házas-

ságát a gróffal. „Nem kedves gyermekem! Zsarnok lenni nem akarok, hanem csupán a véstől megóvni, mit vak szenvedély és nagyravágyás eredményez. Te dús gazdag vagy — de azért ne kíváncsoz a magasba s hidd el sokkal inkább örül az életnek a völgy szerény virága, mint az alpesek tetején a hideg napsugarban feleszillamló dermedt hótömeg. — Halál ifjú korom egy szomorú történetét s szolgáljon ez intő példaul szendergő hajlamodnak. Huszonnégy évű valék akkor — szeretten s hívém, hogy viszont szerettettem. Szent viszonyom alig volt még néhány hónapos, midőn a lányt, kibem minden érzelmem központosult, irányomban naponként hidegülni tapasztaltam. Titkon utána lesék, s nyomára jövék, hogy vetélytársam egy gróf volt, s a leány tiszta érzetét — a nagyravágyás még csírájában elfojtja. — Én szaggatott szívvel visszaléptem, de — szeretni őt még nem szüném. Eltávozám, s másfél év múlva viszontlátám őt. O e viszontlátás! Nyomorban, szüleitől eltaszítván, halálos kórágyon leltem őt, — s mellette egy hónapos ép fiúgyermeket. Nyomorú csábitója veszni hagyta őt, külföldre utazott, s éppen midőn áldozata haldoklék, egy hercegnővel lépett oltár elébe.”

2. Költemények

A hagyatékban talált verseket füzetenként, a költő által rendezett sorrendben ismertetjük, nem felsorolva, minden művet címenként, csupán versesfüzetekben található főcímeiket vesszük alapul (a megjelölt költeményeket jelezzük.) Bérczy eredeti rendszerezésében egy-egy költemény több füzeben is előfordul, ezeket az ismétlődéseket címenként nem jelezzük.

I. füzet Emlék Könyv felirattal, 1846. július 7-i kelettel.

A versek évköre: 1836—1846.

Az első füzetben előforduló versek:

„A költő lantja” (kiadatlan). A költemény tipikusan romantikus költői alapállásból fogantatott, a költői hírrel, névvel együtt járó nehéz feladatokról, a személyes boldogságtalanságról beszél.

„A költőnek ne ő ne mondjátok
Hogy kezében égáldás a lant,
Sors haragja az, és Isten átok
Melly emésztő kéjjel rá rohant,
S kígyóként fonódva kebelére
Tápjá a beteg szív forró vére.”

S vannak még is kiknek a borostyán
Irigyendő fénye koszorú
Nem tudják ők, hogy hideg árnyékán
Pusztá a lét, a szív szomorú,
Nem tudják ők, hogy a hír sugára
A fel nem lett boldogságnak ára.”

(Hajnalos augusztus 1846)

Az első füzetben a „Vadrózsák” gyűjtőcím alatt 21 költemény található, melyek közül 7 kiadott, a Rajzolatokban, a Regélő Pesti Divatlapban, a Pesti Divatlapban és az Életképekben jelentek meg. „Románcok és balladák” gyűjtőcím 6 verset foglal magában, közülük 3 jelent meg nyomtatásban, a Pesti Divatlapban, a Regélő Pesti Divatlap és a Honművész hasábjain.

„Búhangok” gyűjtőcím alatt 25 költeményt találunk, belőlük csupán 7 kiadatlan, a többi megjelent a Pesti Divatlapban és a Regélő Pesti Divatlapban.

E füzet kézzel számozott 150—152. lapja hiányzik, az elején lévő tartalomjegyzék szerint a „Sirvirágok” gyűjtőcím első darabjai. További költemények „Faniszka”, „Emma” — mindkettő az Életképek című folyóirat hasábjain került a nyilvánosság elé. „Amaranthok” főcím alatt 8 költeményt sorolt a költő. A Regélő Pesti Divatlapban 2 jelent meg.

II. füzet-ben található versek évköre 1842—1844.

Itt folytatódtak a „Búhangok” szomorú, melankólikus költeményei. Ennek a 10 versnek mindegyike megjelent, a Regélő Pesti Divatlapban és a Pesti Divatlapban. A gyűjtőcím alá nem sorolt versek a következők: „Egy ifjú nőhez” (1842), „Hattyúdál” (1842), „A három gyűrű” (1843), „Világ folyása” (1843), „Dal a szemről” (1844), „Dal a szemhez” (1844), „Faniszka sírján” (1844), „Császár fürdői emlékül” (1844), „Látogatás” (1844), „Szép az élet” (1844), „Mért zúgolódom” (1844), „Még egy obsitos” (1844), „Búcsú” (1842), „Másod szerelem” (1843), „Szánom” (1842), „Eskü” (1844), „Virágszerelem” (1844), „Lázálom” (1844). E versek közül 8 kiadatlan, a többi

napvilágot látott a Pesti Divatlap a Regélő Pesti Divatlap és az Életképek hasábjain.

III. füzet — „Dalok a múltból és jelenből” — címmel. A versek évköre 1846-49. Az e kötetben található verseket a költő nem füzte gyűjtőcím alá, úgy véljük, hogy jelentősebb verseit foglalja itt össze.

1849. március 11-i dátummal jegyzi a költő kéziratában az „Imádság” című költeményt.

„Magszegtük már utolsó kényerünket
És megrohant az irigy sáska had,
Honért s jogért ömlik most piros vérünk
És küzdünk még egy csepje fenn marad.
Segéld a szent ügyet hatalmas Isten
Önts karjainkban újuló erőt,
Hogy a bitorló zsarnok s szolgál népe
Reszketve fusson karjaink előtt!”

★

S ha majd a dús és a szegény jogában
Nem a vagyon s rang lesz határozó:
Ha majd az ész lerázza rabbilincset
S szabad hazánkban szabad lesz a szó
Ha majd kiirtva lesz a föld színéről
A szépnek jönnek átkos ellene:
E föld egy éden hozzád háladalt zeng
Egyenlőség szabadság Istene!

„Fel csatára!” (Harczi dal Március 12) című költeményének hangja bátor, éles, magávalragadó, állandóan visszatérő reflénjével, jó ritmusával, a műfaj ügyes, jól megkomponált alkotásai közé sorolhatjuk.

„Egy katona hős országunk
Seregeink egy erős kar
Egy érzéstől lelkesülve
Száll ki minden igaz magyar.
Szabadság vagy halál! a czél
Bátran rohanunk elébe,
Míg kiirtva lesz a földről
Zsarnok faj szolgál népe.
Villám karddal minden honfi lóra üljön
Fel csatára!
Más határra
Futva gyáván egy czudar se meneküljön.

★

Árulóknak lenn az ördög
Meg nyitandja majd a poklot,
Császár fülbe ott ordítsák
Hogy kezéből húztak zsoldot.
Villám karddal minden honfi...

„Márczius 15-én 1848” (Pesten) című verse csupa aggódás, keserűség, visszaemlékezésen 48 hősi napjaira, azonban a keserűségen túllépve bizakodó is egyben. Formailag, költői eszközeiben verselésében, nem nevezhető a költő legsikerültebb alkotásának.

Hol e szent nap lelkes ifjúsága?
Hol a bátor szabad nemzedék?
Hol a zászlók három szín világa
És a nép, melly új örömben ég?
Hol a boldogabb jövő reménye?
És a zaj, s az ezer ablak fénye?

**Felragyog még tündöklő sugára
Az igaz ügy szent diadalára"**

A harmadik füzethez tartoznak a már említetteken kívül: „Ajánlat Pajthényi Eszti barátnémnak”, „Őszi rózsák” (1-9.), „Szalay Petinek”, „A két Farngepán”, „Jeszenszky Luíz emlékkönyvébe”, „Téli éjen”, „A száraz levél”, „Éji dal”, „Késő”, „Betegségem”, „Hegyen”, „Frivaldszky Matildnak”, Frivaldszky Szeráfnak”, „Zálogváltás”, „Hölgyeknek küldött virágfűzérhez”, „Búcsú Hajnalostól”. — E verset különösen kiemeli a felsorolt költemények közül, őszintén szép, lírai hangja. Úgyesen ötvöződött benne, a lírai-én, a haza, a forrongó világ problémája.

**„Isten veled erdők suttogó magánya
Felpirosló lombok hullatag levelek!
Eljöttem még egyszer talán utoljára
Ki tudja nem hullok én is le veletek!**

**Isten véled völgyek hűvös árnyú keble
Hol emlékeimmal annyit elbeszéltem,
És a kék magasban hosszan felmerengve
Múlt jelen s jövőnek álmodozva éltem!**

**„Belviszályok átka ezredévig űze,
Régen vár reméll, és szenved bizó népünk.”**

**És megosztjuk égbe felkiáltó sorsod
Megfeszített Krisztus, árva Lengyelország?**

**„Lelkem illy félelemek ostorozzák tépik:
Kettős beteg vagyok a beteg hazában.”**

Még fel nem sorolt versek: „Gr. Keglevich Bélának”, Ápril 24-én Pesten”, „Hold csillag és a nap”.

A III. füzeten található költemények közül 16 kiadatlan, (az idézettek is ezek közé tartoznak). A többiek az életképek a Remény, a Pesti Hírlap című folyóiratok közötték.

IV. füzet. Ebben a gyűjteményben a I-III. füzeten előforduló verseken kívül az alábbiak szerepelnek; (évkörük 1839-1853.)

„Emlék-könyvbe”, „Nép-dalok”, amelyeknek első része 1843-ból, második 1847-ből való. E sorok igazolják, hogy Bérczyre is hatott a korára oly jellemző népdalszerű hang.

**Szerelmes lányom
Mond meg nékem mi bánt?
Ne légy titkolózó
Édes szüled iránt.**

**Se étel, se ital
Se tánc nem kell néked,
Még éjjel is hallom
Panaszos nyögésed**

**Jaj édes jó anyám...
Sose kérdezd bajom,
Bár miként szerethetsz, nem
Segíthetnél azon,**

**Csak egy van, ki bajom
Megorvosolhatja
Templom oltáránál
A helységünk papja.”**

További költemények: „Halvány arcod” (1849), „Fáj ha látok” (1850), „A huszár” (1850), „A kis unoka” (1850), „A hírnök” (1850), „Hol a boldogság” (1850), „Az első tavasznapon” (1853), „Hunyad halálhíre” (1853), „Tengerparton” (1850), „Két béna”

(1850), „Kötelesség és erény” (1850), „Emléklap Szentpáli Róának” (1850), „A katona végbúcsúja” (1850), „Hittem, hogy majd” (év nélkül), „Frivaldszki-lak tornyán” (1850) A versek közül 8 kiadatlan, a többieket az alábbi folyóiratok közölték: Életképek, Szépirodalmi Lapok, Magyar Írók Albuma, Emléklapok, Honművész, és a Pesti Divatlap.

3. „A girondiak története” (38 lap töredékes) 1847. Lamartine: L' Historie des Gironds című művének fordítása. Első kritika a műről, melyet ismerünk, az Életképek 1847. július 11-i. számában jelent meg (64 l) P-fy tollából.

4. „Egy nagyreményű fiú története” (13 l), befejezetlen. Pontos keletkezési ideje ismeretlen, valószínűleg az 1850-es években íródhatott. Egyes szám első személyben mondja el a történetet, melyben sok az önéletrajzi utalás. Beszél gyermekkoráról, dajkájáról, említi a váci iskolát.

5. Kezirat töredék egy nagyobb terjedelmű epikai műből.

I. rész: Két utitárs

II. rész: A Kollman család

Pontos keletkezési ideje ismeretlen, valószínű azonban, hogy 1853 utánról való, bár ezt az időszakot Bérczy írói munkásságában csak újságírói korszakként szokták emlegetni. Műfajilag is jelentős, számunkra ez a kézirat, hiszen egyéb regényéről, sőt még regénytervéről sem tudunk. Azonban a két utitárs és A Kollman család sok szempontból arra mutat, hogy egy regény első két fejezetét alkotják. Cselekményük összefüggő, bennük az események éppen csak megindulnak, s csupán a második rész végén bontakozik ki a szereplők tágabb rendszere.

Az első rész 1840-ben indítja meg a cselekményt. A két főszereplő Kont, az öreg cinikus vándorszínész és Kálmán Lajos, a fiatal, bizakodó, nagy reménnyel induló drámaíró. A vándorszínészet viszonyairól, irónikus s a szomorú valóságnak megfelelő reális kepet fest meg Bérczy az öreg színész szavaival:

A „Neslci torony” mindenütt és mindig jó cassadarab. Az első felvonás végével az ablakon át a Szajnába ugorván a jegyáros mellett termettem, s midőn megtudtam tőle, hogy az első és második hely 35 váltóforintot, a harmadik pedig vagy hatvan tojást s közel egy oldal szalonnát jövedelmezett, oly roppant lelkesülés ragadt meg, a szent művészet iránt, hogy a darab végével tökéletesen berekedtem s következő este az igazgató volt kénytelen helyettem a „Béla futásában” énekelni a kulisszák mögül”

Érdekes véleményt ad egyik szereplője szájába, midőn az a mindent lekicsinylő cinizmus pózában tetszelgő élettilusról beszél:

„E fiatal agyagnál a kicsinylő unottság vagy világfájdalommal, vagy ha inkább blazirtsággá epoly önkénytelen keresztelhető el, mint bármily divaticikk hangzatos-ság és kelendőség végett egy-egy világhírű férfiú nevére, e kicsinylő unottság mondom nem egyéb szándékosan bő köpenynél, melyben a szellem szegénység és hangosság burkolózik a társadalom igényei ellen, nem egyéb kényelmes ürügynél, mit sem tenni mit sem tanulni, miért sem fáradni, s a czél vesztett pálya tátongó üre elől sybaritai kéjek örvényébe menekülni.”

A második részben Kálmán Lajos a fiatal drámaíró megérkezik a Kollmann családhoz. A család feje Kollmann Frigyes feltörekvő polgár, kit a pénz, az üzleti szellem teljesen eltorzított.

„Kollmann tetőtől-talpig a gyakorlat embere volt, minden elméletet a lelkéből gyűlölt. Az embereket vagyonállásukhoz képest becsülte; A gazdag előtt kalapot emelt, a szegény helyett műszótárában a lump állott...”

A fejjel és nem kézzel dolgozó emberek többségéhez az élet első felében szívével, második felében májával szokott vésződni. Kollmann nem tartozott ezek közé. Alig tudta van-e szíve, vagy mája, oly keveset nyugtalanítá őt e két fő bajszerző.

Tagbaszakadt s hízásra hajlandó erős alkata, hideggel meleggel éhséggel szomjúsággal dacolt ha kelle, a gyógyszerterek miatt elpusztulhattak volna; Annál kevésbé bajlódott szívével, mely — saját vallomása szerint — még ama végzeteljes percen sem jött sebesebb mozgásba, midőn második nejét, a szelíd ifjú szép leánykát vezette az oltár elé, nem is említve az elsőt, ki 65 éves özvegyből vált menyasszonnyá.”

Ragyogó, jól kidolgozott jellemrajzot fest Bérczy Kollman alakjában. Az ebbe

a légkörbe toppanó Kálmán Lajos telve új tanokkal, tudásvágygal szembetalálkozik itt a rideg pénzvilág tipikus képviselőjével. Beszélgetésükben kifejezően, szellemesen ellenpontozva jelenik meg a két világ ellentéte.

„— Tedd le a köpenyedet és ülj le arra a székre — szolt az, nagyot szippantva a burnótból— ismerkedjünk meg kissé. Így. S most mondd el, mit tudsz, mit tanultál, mit csináltál eddig az életben?

— Nagyváradom végeztem a jogtanfolyamot, aztán Sátoraljaújhelyen a megyei főügyész mellett egy évig patvarista. — Ión a szerény válasz.

— Lárifári! Ez mindössze nem ér egy fabatkát sem. S annyit tesz, hogy hús vagy hány évet életedből elhenyítettél! Őcsémuram — folytatá, — inkább magához beszélve — okosabban cselekednék, ha a fiút 6—7 éves korában kereskedőboltba úgja, most már kenyeret kereshetne és ember volna a talpán.

De hiába azok a tekintetes urak, bármily földhöz ragadtak is, irtóznak zöld kötény eszméjétől, fiaikból erőnek erejével urat akarnak csinálni”

6. Drámabírálati jelenségek „1857 első felére”

Az ötvenes évektől az Akadémiai Drámabíráló Bizottság tagja Bérczy. A kézirat a bizottsághoz beérkező drámák elemzését tartalmazza. Keletkezési idejük nem kötött egy évhez, hanem tartalmazza a hatvanas években fródott bírálatokat is. A kézirat anyaga egyenlőre teljesen rendezetlen.

7. Madách Imre emlékezete

Kisfaludy Társaság XVI. nyilvános nagygyűlésén 1866. február 6-án olvasta fel Bérczy Károly. (1-44 l).

Madáchot és Bérczyt szoros gyermekkori barátság fűzte össze, közös élményeik a váci iskolázás, a pesti egyetemi évek, Bérczy volt Madách verseinek első kritikusá, s a későbbiek folyamán barátságuk tovább tartott. Így érthető, hogy Bérczy Károly mondta el az Akadémián az emlékbeszédet.

(Meg kell azonban említenünk, hogy a leszámazottak véleménye szerint, a kézirat nem Bérczy kézírása, hanem feleségéé.)

Bérczy Károly költői hagyatéka igen nagy anyagot foglal magában. Az életrajzi adatok mellett, jelentősek az irodalmi emlékek, melyek között dráma, novella, regénytörödékek, fordítás, versek egyaránt találhatóak, a hagyatékek teljes anyagának részletes feldolgozása még nem történt meg. Ez az ismertetés is csak igen leszűkítve tudta az anyagot bemutatni. A versek ponos megjelenési helyét, idejét, a „Girondiak története” és „Egy nagyreményű fiú történetének” részletes ismeretét nem tartottuk fontosnak (részben helyszűke miatt).

S végül e rövid ismertetés lezárásakor feltétlenül alá kell húznunk annak a jelentőségét, hogy a hagyatéka a költő megyéjében Nógrádban talált otthonra.

Leblanc Zsoltné

Egy vers keletkezésének körülményeiről

Nógrád megye története c. mű most megjelent harmadik kötete teljes egészében közli Juhász Gyula egy versét, annak igazolására, hogy a salgótarjáni Chorin Ferenc Gimnázium önképzőkörének híre túljutott a megye határain is.

Tekintve, hogy a vers keletkezésével kapcsolatban olyan feltételezések is élnek, hogy azt Juhász Gyula állítólagos salgótarjáni tartózkodása alkalmával írta volna, nem lesz érdektelen, ha néhány adalékkal igyekszünk megvilágítani a vers keletkezésének körülményeit. Mindenekelőtt idézzük fel a költeményt: